

Zaalvoetbalinterland tussen Nederland en België in Alkmaar. Zaalvoetbal is de meest beoefende sport in de Nederlandse sporthallen.

RUIMTE VOOR DE ZAALSPORT: HOOG TIJD VOOR NIEUWE RICHTLIJNEN

De richtlijnen waarmee de behoefte aan ruimte voor de zaalsport wordt bepaald, zijn verouderd, sluiten niet (meer) aan op de praktijk en moeten worden herzien. Dat blijkt uit onderzoek van het Mulier Instituut. De herziening van de richtlijnen voor sporthallen en sportzalen past in een serie van recente wijzigingen in planningsinstrumenten voor sportvoorzieningen.

Door: Björn Schadenberg, Karin Wezenberg-Hoenderkamp, Remco Hoekman (Mulier Instituut)

Richtlijnen worden onverminderd veel toegepast in het sportaccommodatiebeleid en -onderzoek. Met richtlijnen kan een indicatie worden gekregen van de behoefte aan sportvoorzieningen. Ze kunnen gebruikt worden om bij grootschalige woningbouw of bij aanstaande grote demografische ontwikkelingen een globaal beeld te krijgen van de veranderingen in de behoefte. De uitkomsten kunnen hiermee richting geven aan het sport(accommodatie) beleid.

De noodzaak van actuele richtlijnen is groot. Enerzijds krijgen gemeenten te maken met vergrijzing en krimp van de bevolking. Anderzijds hebben ze een grote woningbouwopgave om de groeiende bevolking te kunnen huisvesten. De richtlijnen kunnen helpen om een toekomstperspectief op sportvoorzieningen op te stellen. Waar het gaat om nieuwe wijken, kunnen richtlijnen worden benut om ruimte voor voldoende mogelijkheden om te sporten en te bewegen te reserveren voor de toekomstige inwoners. Veel richtlijnen zijn echter in de vorige eeuw tot stand gekomen, waardoor herzieningen nodig zijn.

RECENT MEERDERE RICHTLIJNEN Aangepast

Om de waarde van richtlijnen te waarborgen, is het van belang deze structureel kritisch te bekijken. In de afgelopen jaren is dit bij meerdere richtlijnen gebeurd. Hieruit blijkt dat richtlijnen nog steeds nodig zijn en veel worden gebruikt. In 2014 heeft het Koninklijk Nederlands Korfbalverbond (KNKV), na het bestuursbesluit om de maatvoering van de velden te veranderen, de normering voor het aantal korfbalvelden gewijzigd. De Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB) heeft in 2016 de bespelingsnorm voor hockeyvelden aangepast, omdat de oude norm niet langer aansloot op de procedure voor het plannen van wedstrijden. De Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) heeft in 2018 een nieuwe richtlijn voor

het aantal voetbalvelden geïntroduceerd. Reden hiervoor was de introductie van nieuwe competitievormen in het seizoen daarvoor. In 2020 heeft het Mulier Instituut, in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB), Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en Werkgevers in Zwembaden en Zwemscholen (WIZZ) een planningsinstrument voor zwemwater ontwikkeld.

In navolging van bovenstaande wijzigingen heeft het Mulier Instituut dit jaar, samen met VSG, NOC*NSF, de Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding (KVLO) en diverse sportbonden de richtlijnen voor de zaalsport herzien.

OUDE SITUATIE ZAALSPORT: DRAAGVLAKCIJFERS EN GEBRUIKSRICHTLIJNEN

De richtlijnen waarmee de behoefte aan ruimte voor de zaalsport kon worden bepaald, zijn draagvlakcijfers en gebruiksrichtlijnen. Draagvlakcijfers stellen dat bij een aantal inwoners voldoende behoefte bestaat voor een bepaald type sportvoorziening. Gebruiksrichtlijnen stellen dat een

minimale behoefte in uren moet bestaan voor de bouw van een voorziening.

De draagvlakcijfers voor sporthallen en sportzalen zijn afkomstig uit de bundel Planologische Kengetallen. De laatste update aan het hoofdstuk over sportvoorzieningen in de bundel is in december 2008 uitgevoerd. De draagvlakcijfers uit het hoofdstuk stammen echter uit de jaren negentig van de vorige eeuw. De gebruiksrichtlijnen zijn opgesteld door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en NOC*NSF, en zijn opgenomen in het Handboek Sportaccommodaties van NOC*NSF. Ook deze richtlijnen dateren uit de vorige eeuw. De vraag is in welke mate deze richtlijnen nog aansluiten bij huidige sport- en beweegpatronen en het huidige accommodatiegebruik.

MEER SPORTHALLEN DAN DRAAGVLAKCIJFERS VOORSCHRIJVEN

Zaalsporten, zoals basketbal en handbal, kunnen beoefend worden in de ruim 1.500 sporthallen in Nederland. Dit houdt in dat in Nederland één sporthal per 11.000 inwoners aanwezig is. Het voorgeschreven

SLECHTS IN ÉÉN OP DE VIER SPORTHALLEN WORDT HET DOOR NOC*NSF VOORGESCHREVEN MINIMUMAANTAL SPORTUREN GEHAALD. HETZELFDE GELDT VOOR SPORTZALEN. DE PRAKTISCHE WAARDE VAN DE GEBRUIKSRIJCHTIJN IS DAARMEE LAAG

Zaalsporten

draagvlak voor sporthallen is een hal per 15.000 tot 20.000 inwoners. In acht op de tien gemeenten zijn meer sporthallen gelegen dan de draagvlakcijfers voorschrijven. Sportzalen zijn vanwege hun afmetingen geschikt voor minder sporten dan sporthallen. De draagvlakcijfers schrijven één sportzaal voor per 10.000 tot 12.500 inwoners. Het aantal sportzalen dat Nederland kent is bijna 700, oftewel één zaal per 25.000 inwoners. In slechts een tiende van de gemeenten is het aantal sportzalen aanwezig dat volgens de richtlijn aanwezig zou moeten zijn. Het 'tekort' aan sportzalen wordt in vrijwel alle gemeenten ruimschoots goedgemaakt met het 'overschot' aan sporthallen.

Het blijkt dat sportzalen minder dan voorgeschreven worden gerealiseerd en dat vaker wordt gekozen voor een sporthal. Enerzijds komt dit door ontwikkelingen in de sportdeelname en het sportaccommodatiegebruik. Zo is de deelname aan de zaalvarianten van hockey en voetbal sinds de vorige eeuw toegenomen en heeft een verschuiving van handbal en korfbal van het veld naar de zaal plaatsgevonden. Anderzijds hebben zowel gemeenten als sportverenigingen een sterke voorkeur voor sporthallen. Gemeenten kunnen met een sporthal alle zaalsporten accommoderen. Verenigingen kunnen in een sporthal een beter verenigingsgevoel laten ontstaan door meer contactmomenten tussen leden te laten plaatsvinden.

MEER VOORZIENINGEN IN DORPEN, MAAR NIET MINDER GEBRUIK

Sportverenigingen beschikken dus over meer zaalruimte dan wordt voorgeschreven. Tussen gemeenten bestaan echter grote verschillen. In plattelandsgebieden

zijn meer sporthallen gerealiseerd dan in stedelijke gebieden (tabel 1). In dorpen bestaat het sportaccommodatielandschap gemiddeld uit een sporthal of sportzaal en een paar tennisbanen en voetbalvelden. In de stedelijke context is doorgaans sprake van een uitgebreider en diverser aanbod, met bijvoorbeeld een atletiekbaan of een rugbyveld.

Tabel 1 - Aantal sporthallen en sportzalen per 25.000 inwoners

	Sporthallen	Sportzalen
Zeer sterk stedelijke gemeenten	1,4	0,6
Sterk stedelijke gemeenten	1,9	0,8
Matig stedelijke gemeenten	2,7	1,0
Weinig stedelijke gemeenten	3,0	1,4
Niet-stedelijke gemeenten	3,2	1,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), peildatum 1-1-2021.

Als gevolg zijn in plattelandsgebieden relatief meer sporters aangewezen op een sporthal of sportzaal dan in een stad. Het verschil in aanbod leidt dan ook slechts tot beperkte verschillen in het gebruik van de voorzieningen. Met andere woorden, een sporthal in een dorp wordt evenveel gebruikt als een sporthal in een stad, hoewel het aantal inwoners per sporthal sterk verschilt.

De huidige richtlijnen houden geen rekening met verschillen in stedelijkheid. De situatie in een stedelijk gebied wordt hetzelfde benaderd als die in een plattelandsgebied. De werkelijkheid is echter anders, dus stedelijkheid zou een integraal

onderdeel moeten zijn van een nieuwe richtlijn.

ONVOLDENDE GESPOORT IN SPORTHALLEN VOLGENS DE GEBRUIKSRIJCHTLIJN

Een sporthal in Nederland wordt op jaarbasis circa 2.000 uur gebruikt, waarvan 1.200 uur sportgebruik. Volgens de gebruiksrichtlijn van NOC*NSF, daterend uit de jaren negentig, moet in een sporthal minimaal 1.400 uur gesport worden.

Slechts in één op de vier sporthallen wordt dit minimum gehaald. Hetzelfde geldt voor sportzalen. De praktische waarde van de gebruiksrichtlijn is daarmee laag.

De gemiddelde sporthal en sportzaal in Nederland voldoen wel aan de gebruiksrichtlijn van de VNG. De VNG adviseert dat voor de bouw minimaal een behoefte moet bestaan van 1.600 uur, ongeacht waar de voorziening voor wordt gebruikt. Vrijwel alle sporthallen en sportzalen worden door zowel sportverenigingen als scholen gebruikt. Daardoor vindt in de voorzieningen, volgens deze richtlijn, voldoende gebruik plaats.

GEEN CONSTANTE BEHOEFTE AAN ZAALRUIMTE

Binnensportvoorzieningen hebben een sterk multifunctioneel karakter. Meerdere sporten kunnen door middel van verschillende belijningen van dezelfde sportvloer gebruikmaken.

De badminton- en basketbalverenigingen zijn het hele seizoen actief in de zaal. De zaalcompetities van bijvoorbeeld hockey en korfbal vinden slechts een deel van het seizoen plaats. Een deel van de verenigingen is dus slechts een deel van het jaar actief in de sporthallen en sportzalen. Dit is meer het geval dan in de vorige eeuw. Bij de keuze om wel ruimte beschikbaar te stellen voor deze sportverenigingen ontstaat een stuk leegstand, waardoor mogelijk niet (meer) wordt voldaan aan de NOC*NSF-richtlijn.

Als gevolg van de instroom van veldsporten is de bezetting van de zaalruimte in de wintermaanden beduidend hoger dan

Navolging: atletiek, rugby en tennis

Het Mulier Instituut gaat dit jaar, samen met de betreffende bonden, kijken naar de richtlijnen voor atletiek, tennis en rugby. Uit de werkgroep sportaccommodaties van NOC*NSF is duidelijk geworden dat bij deze sporten de prioriteit moet liggen bij het komen tot nieuwe of het herzien van de huidige richtlijnen. Dit vervolg moet ertoe leiden dat beleidsmakers over meer bruikbare en betrouwbare planningsinstrumenten voor sportvoorzieningen kunnen beschikken waarmee zij het sportbeleid kunnen sturen.

daarbuiten (figuur 1). Maar ook verenigingen van andere buitensporten, zoals atletiek en honkbal, zijn steeds vaker in de sporthallen te zien tijdens de wintermaanden. Sinds de introductie van de draagvlakcijfers voor de zaalsport is het aantal sporten dat deels of in zijn geheel in sporthallen plaatsvindt toegenomen. Een herziening zal hierop moeten inspelen.

ZAAVOETBAL MEEST BEOEFENDE SPORT

De meest beoefende sport in de sporthallen is voetbal (figuur 2): 20 procent van het sportgebruik betreft zaalvoetbal. Vlak daarna komt volleybal met 19 procent. In sportzalen wordt, ondanks de afmetingen, ook veel gevoetbald. Daarnaast worden ze vooral gebruikt door gymnastiekverenigingen en vechtsportverenigingen – sporten met een relatief kleine ruimtebehoefte. Sporthallen worden over het algemeen voornamelijk gebruikt door teamsporten (in georganiseerd verband). Sportzalen faciliteren, naast gymnastiek en turnen, meer ongeorganiseerde en anders georganiseerde sporten.

Een sporthal wordt gemiddeld structureel door negen sportverenigingen gebruikt, een sportzaal door acht verenigingen. Deze verenigingen zijn in die zin ook elkaars concurrenten om dezelfde accommodaties en zaaltijden.

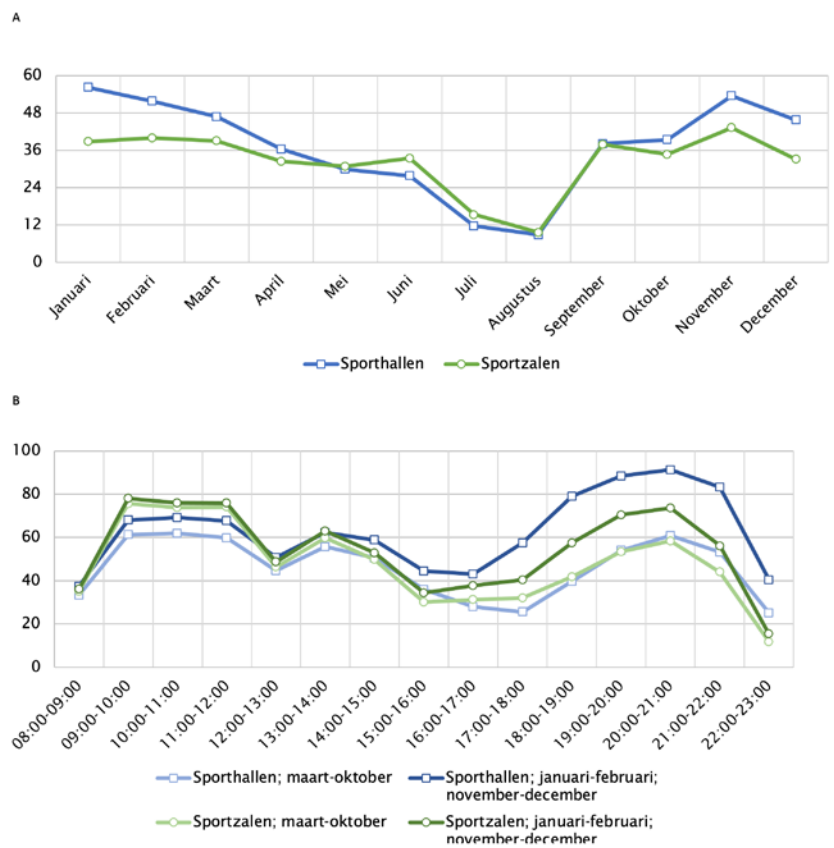
HERZIENING RICHTLIJNEN

Veranderingen in onze sportdeelname en sportvoorkeuren, in het sportbeleid en in demografische ontwikkelingen moeten leiden tot een wijziging in de richtlijnen. De bestaande richtlijnen voor het aantal voorzieningen voor zaalsporten houden onvoldoende rekening met verschillen in stedelijkheid en wat die betekenen voor

Figuur 1 – Gemiddelde bezetting sporthallen en sportzalen (in percentages)

A: Gemiddelde bezetting naar maand.

B: Gemiddelde bezetting op een doordeweekse dag.

Figuur 2 - Sportgebruik sporthallen en sportzalen (in percentages van totale sportgebruik)

Bron: Mulier Instituut, 2021.

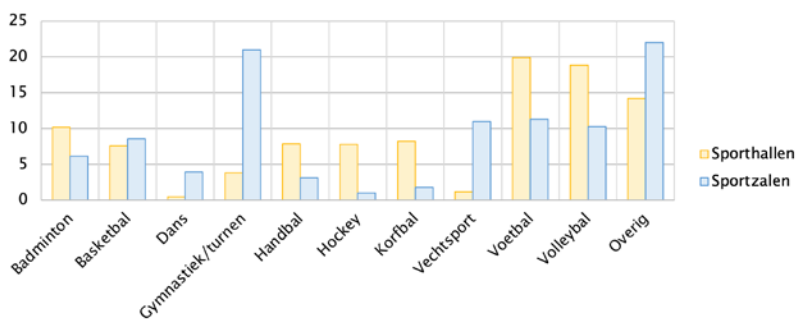

FOTO: JANE PHOTO

Gymles in een sporthal in Elst.

de behoefte. Ook wordt niet meegenomen dat een verschuiving heeft plaatsgevonden in het type voorzieningen waar behoefte aan is.

De richtlijn voor het draagvlak van een sporthal moet in een stedelijke context 10.000 tot 17.500 inwoners zijn en in een minder stedelijke context 6.250 tot 12.500 inwoners. Bij deze draagvlakken blijkt dat een goede bezetting kan worden gerealiseerd. Richtlijnen voor het aantal sportzalen moeten worden losgelaten. Voor het bewegingsonderwijs of voor specifieke gebruikers kan een sportzaal een logische

uitkomst zijn en een goede diversiteit aan zaalruimte bieden in het lokale sportlandschap. Deze afweging moet lokaal worden gemaakt, dus draagvlakcijfers zijn hier minder relevant.

Het blijkt zinvoller om, in plaats van de gebruiksrichtlijnen van NOC*NSF en VNG, het gebruik van voorzieningen af te zetten tegen referentiecijfers. Hieruit kan een oordeel worden gegeven of bijvoorbeeld openhouden van een voorziening te rechtvaardigheden is of volgen mogelijk perspectieven op intensivering van het gebruik.

20 PROCENT
VAN HET SPORT-
GEBRUIK IN
SPORTHALLEN
BETREFT ZAAL-
VOETBAL. VLAK
DAARNA KOMT
VOLLEYBAL MET
19 PROCENT

LOKAAL MAATWERK BLIJFT NODIG

Een besluit over het aantal sportvoorzieningen kan niet alleen gestoeld worden op richtlijnen. Richtlijnen geven richting en bieden een kader voor verdere discussie op lokaal niveau. De draagvlakcijfers moeten dan ook niet als een losstaand meetkundig instrument worden toegepast, maar moeten onderdeel zijn van een uitgebreidere inventarisatie en analyse op lokaal niveau, om zo tot een goed onderbouwd besluitvormingsproces te komen. Duidelijk is dat de planning van binnensportvoorzieningen, meer dan die van buitensportvoorzieningen, lokaal maatwerk vergt.

Bij lokaal maatwerk moet gedacht worden aan bezettingsanalyses van de huidige voorzieningen, verkenning van optimalisatiemogelijkheden en het in beeld brengen van de latente behoefte. Deze informatie moet duidelijk maken welke binnensportvoorzieningen nodig zijn, welke eisen hieraan moeten worden gesteld en hoe de exploitatie eruit kan zien. ■